

Vyras tėvas kaip socialinių paslaugų gavėjas: istorinės patirties raiška socialinio darbuotojo profesinėje komunikacijoje

Julija Eidukevičiūtė

Vytauto Didžiojo universiteto
Socialinių mokslų fakulteto socialinių mokslų daktarė,
Socialinio darbo katedros lektorė
Jonavos g. 60–320, Kaunas
El. paštas: Julija.eidukeviciute@vdu.lt

Kiekvienoje bendruomenėje yra socialinių grupių, kurioms neveikia bendros socialinės politikos priemonės, padedančios užtikrinti šeimos gerovę, todėl joms reikia individualios socialinio darbuotojo pagalbos, kad tos šeimos integruotųsi į visuomenę, būtų išvengta atskirties. Vyrauja įsitikinimas, kad šeima – svarbiausia vaiko sistema, kuri atsakinga už jo / jos raidą. Socialinių darbuotojų, kaip pagalbos šeimai specialistų, ir šeimos narių santykis turėtų būti grindžiamas komunikaciniu modeliu, kuris iš esmės skirtingas nuo sovietinės šeimos gerovės sistemos, kai tėvai turėjo laikytis valstybės nustatytų normų, kurios atitiktų valstybės ideologiją. Straipsnyje siekiama aptarti, kaip socialinis darbuotojas teikia pagalbą vyruviui, konstruodamas sąveiką su šeima. Straipsnyje vadovaujama kokybine hermeneutine metodologine perspektyva, kuri leidžia išryškinti socialinės komunikacijos bei istorinės patirties reikšmingumą teikiant pagalbą šeimai.

Pagrindiniai žodžiai: *tėvystė, socialinis darbas, socialinė pagalba, hermeneutika.*

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje šeima apibrėžiama kaip visuomenės ir valstybės pagrindas, o valstybės pareiga – saugoti ir globoti šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę. Meilus, Jonaitis (2007) kelia klausimą, kokią tėvystę valstybė imasi saugoti ir globoti ir kas yra laikoma tėvyste, kaip šios sampratos veikia vaikystę, kokios sąlygos laikomos tinkamomis vaiko ugdymui ir asmenybės formavimui. Autoriai teigia, kad iš esmės kinta šeimos kaip vyro ir moters sąjungos samprata. Dviejų asmenų – tėvo ir motinos – tėvystės modelis modifikuojamas atsižvelgiant į tėvų teises, kurios yra išvestinės iš vaikų teisių. Dėl šios priežasties vis dažniau ignoruojami vaikų poreikiai turėti, pažinti abu tėvus ir augti kartu su tėvais.

Kiekvienoje bendruomenėje yra socialinių grupių, kurioms neveikia bendros socialinės politikos priemonės, padedančios užtikrinti šeimos ir vaiko gerovę, todėl joms reikia individualios socialinio darbuotojo pagalbos integruojant į visuomenę, siekiant išvengti atskirties ir skurdo. Pasak Verhallen, Hallio ir kt. (2017), socialiniai darbuotojai vaiko apsaugos srityje balansuoja tarp vaiko apsaugos ir paramos šeimai. Pastaroji, pasak tyrėjų, gali būti suprantama kaip paslauga ir intervencija į skurstančias ir įvairių sunkumų patiriančias šeimas. Šių paslaugų ir intervencijos tikslas – pagerinti tėvų gebėjimus pasirūpinti savo vaikais. Vaiko apsaugos intervencijos atliekamos kilus įtarimui, kad vaikas kenčia nuo neprie-

žiūros, patiria bet kokį smurtą iš savo tėvų ar artimųjų. Šie du šeimos paramos ir vaiko apsaugos konceptai turi ilgą istorinę raidą, atspindinčią nuolatinę įtampą tarp paramos ir kontrolės siekiant užtikrinti vaiko gerovę. Vaiko apsaugos modeliai kinta priklausomai nuo tėvų teisių ir valstybės vaidmens vaiko gerovės srityje supratimo.

Večkienė, Eidukevičiūtė (2016) teigia, kad, šiuolaikiniu požiūriu, šeima yra pirminė ir svarbiausia vaiko socialinė sistema, kuriai tenka pagrindinė atsakomybė už šeimos narių ekonominę ir socialinę raidą. Tad socialinių darbuotojų ir šeimos santykis pagalbos procese turėtų iš esmės skirtis nuo sovietinės šeimos gerovės sistemos, kai tėvai ir vaikai turėjo laikytis valstybės nustatytų normų, kurios atitiktų valstybės ideologiją. Tačiau šiandiniame socialiniame darbe pavojingu trukdžiu kuriant įgalinančios pagalbos santykį, formuojantis šiuolaikinį kontekstą atitinkančiam socialinio darbuotojo profesiniam identitetui gali tapti nepakankamai reflektuojama istorinė patirtis, menkas kultūrinio konteksto pažinimas.

Layderis (1998) teigia, kad organizacijos aplinka bei struktūra sudaryta iš atkurtų ir reprodukuotų socialinių santykių. Anot Večkienės, Eidukevičiūtės (2016), naujai besiformuojantis socialinis darbas kaip profesionali veikla iš buvusios sovietinės sistemos paveldėjo ne vieną iššūkį. Sovietiniais laikais valstybė aktyviai kišosi į asmeninį šeimos gyvenimą. Tiesiogiai įgyvendinamos socialinės politikos priemonės atitolino vyro kaip tėvo vaidmenį šeimoje. Radžiūnienė (2010) pabrėžia, kad tėvui tapus darbininku ir šeimos maitintoju, o motinai – atsakingai už namų ūkį, nes ji taip pat turėjo aktyviai dalyvauti darbo rinkoje, vyro kaip tėvo vaidmuo sumenko tiek, kad buvo sugriauta iki tol turėta patriarhalinė

valdžia. Pasak autorės, palaiptui tėvo teiktą materialinį aprūpinimą perima motina ir institucijos.

Kraniauskas (2008) teigia, kad nors sovietinės sistemos nustojo egzistuoti, jos išlieka paveikios individo veiksams bei jo galimybėms, pasirinkimams nors ir pasikeitusioje kasdienėje aplinkoje. Anot autoriaus, posovietiško efekto atsiranda dėl šių struktūrinių prielaidų susidūrimo su kitomis ideologinėmis ir kultūrinėmis sistemomis, turinčiomis ardomąjį poveikį senojo režimo struktūrai ir įgalinančiomis lygia greta formuotis alternatyvioms struktūrinėms aplinkoms. Atsižvelgiant į tai socialinis darbas, tai yra profesionali socialinė pagalba šeimai, vystosi kaip alternatyva ar priešingybė sovietinių laikų formoms. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, visuomenėje daugėjant asmens teisių ir laisvių, atsiskleidė iki tol nepažintos socialinės problemos ir dėl to reikėjo teikti profesionalią pagalbą jų paveiktiems asmenims. Viena iš daugelio socialinio darbo sričių, kuriai reikėjo naujos socialinio darbo strategijos, – vaikų apsauga.

Straipsnyje siekiama aptarti, kaip socialinis darbuotojas teikia pagalbą vyrui kaip tėvui, konstruodamas sąveiką su šeima. Straipsnyje vadovaujama kokybine hermeneutine metodologine perspektyva, kuri leidžia išryškinti socialinės komunikacijos bei istorinės patirties reikšmingumą profesionalios pagalbos šeimai procese.

Socialinis darbas kaip socialinė komunikacinė veikla

Socialinis darbas – tai profesinė veikla, kuria siekiama, kad žmonių gyvenimo kokybė ir socialinis funkcionavimas atitiktų tam tikrą visuomenės gerovės lygį (Večkienė, Povilaikaitė, 2005). Socialiniu darbu sprendžiamos bendruomenėje kylančios

individualios problemos bei įgyvendinamos valstybės socialinės politikos nuostatos, sprendimų kryptys. Kaip ir kitose pagalbą teikiančiose profesijose, kuriose komunikacija tarp paslaugas teikiančio profesionalo ir kliento yra profesinės veiklos turinys, socialinio darbuotojo veiklos ypatumus lemia jo asmeninės vertybės, žinios ir įgūdžiai (Eidukevičiūtė, Palionienė, 2011).

Večkienė, Eidukevičiūtė (2016) teigia, kad komunikacija apibrėžiama kaip tarpasmeninė sąveika tarp individų, kurie remdamiesi asmenine patirtimi save identifikuoja kaip besiskiriančius nuo kitų. Žmonės taiko skirtingas vertybių sistemas, kurios konstruoja tik jiems būdingą realybę. Asmuo susidaro pasaulėvaizdį, galimo veikimo ar neveikimo rėmus – scenarijus, kurie išmokstami per visą gyvenimą. Akivaizdu, kad nuo skirtumų suvokimo ir gebėjimo susikalbėti priklauso socialinės pagalbos organizavimas ir teikimas rizikos situacijoje esančiai šeimai. Autorių teigimu, komunikacijos sritis svarbi analizuojant tarpasmeninę žmonių sąveiką individualios intervencijos procese dirbant su vaiku ir jo šeima. Komunikacija – socialinių profesijų darbuotojų kasdienybė, nes paslaugų gavėjų psichosocialinė situacija kinta kasdien, prie jos tenka prisiderinti. Profesionalui kiekvieną dieną tenka spręsti santykio užmezgimo, palaikymo ir puoselėjimo problemas.

Brunevičiūtė ir kt. (2011) susikalbėjimą apibrėžia iš dviejų mokslų perspektyvos. Filologai susikalbėjimą apibūdina kaip prasmės, esmės suvokimą, apibrėždami išmanymą, sutikimą, susitarimą. Anot komunikacijos mokslo atstovų, susikalbėjimas – tai reikšmių kūrimas ir keitimasis jomis, kai žinia yra tam tikras objektas, ženklų konstrukcija. Tik abipusės šio proceso veikėjų pastangos lemia, kokia bendra reikšmė bus sukurta. Komunikacijos sėkmė

priklauso nuo to, kaip siunčiamo pranešimo reikšmė atitinka gavėjo socialinę patirtį ar kultūrą, kiek pranešimo perdavimo ir priėmimo procesas yra tikslingas.

Bourdieu (1990) teigimu, egzistuoja dialektinė sąveika tarp lauko (objektyvių struktūrų) ir *habitus* (mentalinių, kognityvinių struktūrų), kurių pagrindu asmuo priima sprendimus ir veikia socialinėje erdvėje. Viena vertus, laukas nulemia *habitus*, kita vertus, būtent *habitus* suteikia laukui prasmę ir padaro jį vertingą. Pasak Bourdieu (1990) *habitus* yra istorijos produktas, kuriantis individualias ir kolektyvines praktikas pagal schemas, sukurtas istoriniame kontekste. *Habitus* – tai aktyvus istorijos dalyvavimas mumyse. Jis generuoja mūsų praktikas, veiksmus, strategijas ir tai, kaip mes suvokiame pasaulį. *Habitus* formavimuisi daug reikšmės turi tai, kaip ir kur įgijome patirtį, kokia buvo asmens socializacijos eiga. Reikšminga tai, kad *habitus* stengiasi pašalinti elgesį, kuris nesuderinamas su objektyviomis sąlygomis (Bourdieu, 1990). Taigi, *habitus* vienu metu yra ir praktikų kūrimo, ir jų supratimo bei vertinimo sistema. Kuo labiau socialinės struktūros atitinka tas, kuriose formavosi *habitus*, tuo mažiau žmogaus kasdienė veikla reikalauja specialaus svarstymo, nes ji yra nesąmoninga. Autorius tai vadina praktikos logika. Lietuvos atveju sąlygos iš esmės pakitusios ir skiriasi nuo turėtų nepriklausomybės pradžioje. Todėl socialiniam darbuotojui gali būti sunkiau apsispręsti ir veikti.

Kaip teigia Večkienė, Eidukevičiūtė (2016), turint galvoje Lietuvos socialinio gyvenimo praktiką, galima kalbėti apie dar vieną bendradarbiavimo kliūčių ir tyrimų sritį: pokyčiai buvo tokie spartūs ir radikalūs, kad senasis *habitus* liko beveik nepakitęs, vis dar egzistuoja naujoje

socialinėje erdvėje ir neleidžia pasinaudoti objektyviomis galimybėmis, esančiomis šioje socialinėje erdvėje. *Habitus* yra linkęs išsaugoti savo pastovumą ir „gintis“ nuo pokyčių, atmetant tai, kas gali paneigti informaciją, suformavusią mūsų *habitus*.

Bourdieu (1990) vartoja *habitus* sąvoka svarbi atskleidžiant neįsisąmonintus socialinio darbo su šeima praktikos aspektus. *Habitus* – individualios sampratos ir kolektyvinio veiksmo padarinys, kuris nukreiptas į praktinį funkcionalumą. Tai užtikrina aktyvų praeities patirčių buvimą dabartyje. Praktikos vystomos istoriniu laiku ir turi savo tęstinumą dabartyje. Taigi, socialinių darbuotojų praktikoje pasireiškia dvilypis subjektyvumas įvertinant ir įvardijant šeimos, gaunančios socialinę pagalbą, problemas. Socialiniai darbuotojai, vertindami šeimos galimybes pasirūpinti savo vaikais, vadovaujasi dvejopa patirtimi – profesiniu vaidmeniu ir asmenine savo šeimos patirtimi. Šie profesionalai šeimą vertina vadovaudamiesi savo asmeniniu suvokimu apie tai, kas yra šeima, ir lūkesčiais, kad būtų užtikrintos sąlygos vaikystei kaip fenomenui. Supratimas, kokios sąlygos yra tinkamos vaiko raidai, priklausys ir bus vertinamos pagal individualų socialinio darbuotojo pasaulėvaizdį. Taigi, socialinis darbuotojas savo praktinėje veikloje vadovaujasi „normalios“ šeimos situacijos supratimu ir aplinkoje egzistuojančios šeimos gyvenimo normomis. Dėl pirmiau minėto dvilypio subjektyvumo kelia abejonių socialinio darbuotojo šeimos vertinimo objektyvumas, nes tik socialinis darbuotojas numato šeimos poreikį socialinei pagalbai gauti.

Pokyčiai, kuriuos socialinis darbuotojas bando skatinti šeimos gyvenime, reikalauja suprasti paslaugų gavėjų situaciją bei gebėti apmąstyti savo veiksmus tiesioginėje są-

veikoje su šeima. Veiklos individualumas ir autonomiškumas yra svarbios socialinio darbo vertybės, o, kita vertus, jos yra naujas atributas visuomenėje. Asmens suvokimo individualumas neturi atitiktis *habitus*, praktinės hipotezės kuriamos praeities patirties pagrindu, suteikia neproporcingas reikšmes ankstyvoms patirtims (Bourdieu 1990). *Habitus* trūkumas socialiniam darbui kaip profesionaliai veiklai kelia iššūkius vertinant kliento situaciją ir jo galimybes, o sykiu turi reikšmės kuriant profesinės elgsenos supratimus ir prasmes. Refleksijos procese socialinio darbuotojo praktinė veikla, sąveikos su šeima kompleksiskumas atsiskleidžia kaip iš *habitus* atsiradusių sąveikų suma.

Socialinio darbo praktikos reikalauja papildomų pastangų sukonstruoti naujo tipo praktikas su autentišku identitetu, kuris konstruotų naują profesinį santykį su socialines paslaugas gaunančia šeima. Tačiau struktūros palaiko aktyvų ir aiškų socialinio darbo identitetą, įprasmina priimtų sprendimų tinkamumą konkrečioms socialinio darbuotojo sprendimams. Konfrontacija su senuoju *habitus* nulemia socialinio darbuotojo nepasitikėjimą priimtų sprendimų teisingumu, negauna patvirtinimo iš aplinkos dėl neįprastos sąveikos su aplinkai nepriimtinais gyvenančia šeima. Sąmoningas *habitus* istoriškumo priėmimas sudaro sąlygas įgyvendinti naujas vertybes.

Socialinio darbuotojo profesinę veiklą nusako intervencija ir pagalba, numato tėvystės modelių, šeimos tarpusavio santykių pokytį. Tai, ko siekia socialinis darbuotojas savo profesinėje veikloje, – šeimos tarpusavio santykių pokytis, kad tėvai – tiek motina, tiek tėvas – turėtų sąlygas ir gebėtų užtikrinti visavertę ir saugią vaiko raidos aplinką. Vienas iš svarbių socialinio darbuotojo veiklos principų, su kuriuo ne-

išvengiamai susiduria, yra neapibrėžtumas. Socialinis darbuotojas sąveikaudamas su šeima patiria neapibrėžtumą atlikdamas savo vaidmenį, nėra garantuotas dėl priimtų sprendimų efektyvumo ir rezultatyvumo, veiksmų sekos.

Situacijos specifiškumas išryškėja, kai atlikdamas veiksmus ir priimdamas sprendimus, vykdydamas intervenciją į šeimos gyvenimą socialinis darbuotojas balansuoja tarp internalizuoto *habitus* ir aplinkos lūkesčių, susijusių su socialinio darbo profesija, o tai diktuoja asmens profesinį elgesį, sudaro pagrindą inovatyviai praktikai, kai socialinis darbuotojas bando kurti naujos kokybės paslaugas šeimai. Be to, socialinis darbuotojas jungia sąveikas per profesinę elgseną kaip priemonę žinioms taikyti, turimiems bendruomenės šaltiniams panaudoti siekdamas suteikti pagalbą šeimai. Miehlis, Moffatt (2000) teigia, kad profesinis socialinio darbuotojo vaidmuo yra sustiprinti socialinių santykių modelį makrolygmeniu ir paskatinti mikrolygmens asmenines sąveikas konkrečioje šeimoje. Taigi, socialinis darbuotojas yra tarpininkas tarp šeimos ir visuomenės. Šios tarpininkavimo paslaugos yra konstruojamos socialinio darbuotojo.

Iššūkis socialiniam darbuotojui transformacijų visuomenėje yra išbandytos ir patikrintos profesinės kultūros trūkumas, kuris lemia netolygų *habitus* pasireiškimą praktikoje. Toks profesinių pavyzdžių ir patirties trūkumas verčia socialinius darbuotojus ieškoti ir kurti hipotezėmis grįstą praktinį profesinės elgsenos ir laikysenos modelį, kuris atitiktų asmens profesines ir asmenines vertybes, supratimą. Socialinio darbuotojo veiksmai ir sprendimai gali būti neatpažįstami ir nepriimtini bendruomenėje, kurioje socialinis darbuotojas veikia kaip profesionalas ir asmuo. Teikdamas paslaugas šeimai socialinis darbuotojas

šeimoje veikia kaip valstybės, savivaldybės, bendruomenės atstovas. Dėl šios priežasties toks profesionalus delegatas turi būti atpažįstamas, priimtinas ir nuoseklus, o svarbiausia – atstovauti vaiko kaip silpniausiojo visuomenės nario interesams. Profesinio vaidmens pripažinimas vaiko teisių srityje leidžia socialiniam darbuotojui demonstruoti galią: priimti sprendimą paimti vaiką iš šeimos, kai sąlygos vaikui gyventi šeimoje pripažįstamos kaip pavojingos.

Sovietiniu laikotarpiu tėvai ir vaikai buvo skatinami pateisinti valstybės apibrėžtus lūkesčius, konstruoti savo gyvenimą pagal numatytas kryptis, susitelkti į valstybės poreikius. Vykdyta politika slopino tyrimus, kurie šiuolaikinei visuomenei sudarytų galimybes numatyti ir įvertinti socialinės politikos priemonių įgyvendinimo rezultatus. Individualumas ir autonomiškumas yra svarbios socialinio darbo vertybės įgyvendinant pokytį, o kartu – naujas supratimas visuomenėje, nes iki tol individas derinosi prie visuomenės poreikių.

Tyrimo metodologija

Tyrimas atliktas vadovaujantis hermeneutine Gadamerio (1975) perspektyva. Šiuolaikinė hermeneutika nagrinėja tekstų aiškinimą, supratimo interpretacijos reiškinius. Plačiaja prasme hermeneutika yra filosofijos kryptis, nagrinėjanti pasaulio tikrovės interpretacijos būdus.

Žinojimas yra kuriamas dialogo būdu. Urekas (2005) teigia, kad socialinis konstruktyvizmas analizuoja sąveikas: socialinė realybė yra tai, ką asmenys konstruoja kartu. Kartu komunikuodami kuria realybę ir konstruoja jos interpretacijas. Kliento arba paslaugų gavėjo suvokimas visada konstruojamas remiantis vietos konteksto patirtimi ir praktikomis, todėl, pasak Ureko (2005), svarbu tyrinėti socialinio darbo praktikas.

Prasmė, anot Kocho (1996), atsiranda per dialogą arba hermeneutiniame pokalbyje tarp teksto ir tyrėjo. Atvira dialogo prigimtis – unikalus hermeneutikos bruožas. Tyrėjas vis grįžta prie teksto turėdamas vis platesnį interpretuojantį supratimą. Kocho (1996) teigimu, Gadameris (1975) dialogo metaforą prilygino klausimo ir atsakymo logikai.

Hermeneutika, pasak Parkerio (1996), remiasi bendromis sampratomis, kuriomis dalijamės vieni su kitais, ir šis dalijimasis vyksta per kalbą. Gadameris (1975) šiam reiškiniui paaiškinti vartojo paplitusių horizontų metaforą, kur skirtingos tiriamo reiškinių interpretacijos surenkamos dialoge ir taip kuriamas naujos kokybės bendras supratimas.

Paterson, Higgs (2005) pažymi, kad hermeneutinis ratas atsiranda tuomet, kai tyrėjas bando suprasti visumą, pasiekdamas tik tiriamo reiškinių atskiras dalis. Pasak tyrėjų, tyrimas – cikliškas ir besikartojantis judėjimas tarp atskirų reiškinių aspektų siekiant pamatyti visumą. Hermeneutikos rato sampratos taikymas tyrimo praktikoje leidžia suprasti, kad visumos supratimą sudaro ir atskiros dalys. Tyrėjai atpažįsta, kaip visuma kontekstualizuoja kiekvieną atskirą realybės dalį, siekdama atsiskleisti savajame kontekste. Tyrimo procesas apima kiekvieno tiriamo reiškinių atskirų komponentų analizę, kad šias išdalijus būtų galima sudėti tiriamo reiškinių visumą analizuojant ją sudarančias atskiras reiškinių dalis. Gadameris (1975) manė, kad hermeneutikos interpretacijos ratas niekada nėra baigtinis, nes išskirtas dalis galima vertinti atskirai, o vykstantis judėjimas dalis sudeda atgal į visumą. Jis teigė, kad kalba ir istorija kuria bendra sritį hermeneutiniame rate. Gadamerio ontologinė perspektyva nurodo, kad supratimas yra būtis būseną, taigi tas kalba apibūdintas supratimas „gyvena“.

Supratimas turi tuos pačius abipusiškumo bruožus, kaip ir pokalbis. Šio patyrimo tikslas – ne geriau suprasti, bet suprasti kitaip, skirtingai (Koch, 1996). Tyrėjo tikslas – pastatyti tiltą tarp to, kas pažįstama, ir to, kas nepažįstama. Hermeneutika tekstuose analizuoja ne tik turinį, kalbą ar veiksmą, bet ir prasmes, kurios ne tik įprasmina, bet ir skatina, palaiko kalbą ar veiksmą, išreikštą tekste. Kaip teigia Juodaitytė ir Savickis (2013), hermeneutikos pamatinis siekis – už teksto raiškos slypinčių gelminių kasdienio gyvenimo prasmų paieška. Tyrimas pradėtas 2006 m. lapkritį, užbaigtas 2013 m. birželį.

Atsirenkant tyrimo dalyvius, buvo taikoma kriterinė dalyvių atranka, siekiant sukurti homogeninę dalyvių grupę. Tyrimo dalyvavo 5 tyrimo dalyviai, turintys socialinio darbuotojo išsilavinimą ir dirbantys socialiniais darbuotojais nevyriausybinėse organizacijose – vaikų dienos centruose. Straipsnio autorė su kiekvienu tyrimo dalyviu susitiko po tris kartus. Iš viso analizuota 14 interviu, vidutinė vieno interviu trukmė 1,5 valandos. Tyrimo dalyvių amžius nuo 23 iki 44 metų, tačiau atsirenkant tyrimo dalyvius nebuvo numatytas amžiaus kriterijus, nes istorinio konteksto perspektyva išryškėjo interpretuojant duomenis. Galima pastebėti, kad istorinio konteksto pokyčius, jo prasmę besikeičiančiam profesiniam elgesiui įvardijo tyrimo dalyviai, kurie sovietinę sistemą ir jos kismą patyrė patys – 30-mečiai ir vyresni. Duomenims rinkti buvo naudojamas pusiau struktūruotas interviu. Duomenys buvo renkami trimis temomis: 1) kaip tyrimo dalyvis konstruoja šeimos – vaikų dienos centro paslaugų gavėjos – situaciją? 2) kokius pagalbos išteklius šeimai – organizacijos paslaugų gavėjai – naudoja tyrimo dalyvis? 3) kokios yra kaitos perspektyvos?

Duomenų transkripcijos procesas susidėjo iš dviejų etapų: 1) buvo klausomasi įrašų siekiant kurti paprastą tekstą analizei; 2) buvo klausomasi įrašo ir interviu protokolais papildomas simboliškai, siekiant perteikti emocijas, atsiradusias sąveikaujant tyrimo dalyviui ir tyrėjui, kartu peržiūrint stenogramos tikslumą. Transkribuotas tekstas vėliau buvo kruopščiai skaitomas, siekiant sukurti kiekvieno interviu turinį kodavimo procesui, ieškant bendrų temų skirtinguose interviu.

Duomenų analizei buvo naudojamas indukcinis duomenų analizės metodas – subkategorijos, kategorijos ir temos kilo atliekant duomenų analizę, jos nebuvo iš anksto numatytos. Analizuojant duomenis buvo siekiama išskirti specifines kategorijas. Kategorija nustatoma tik tuomet, jei ši buvo jau paminėta ankstesniuose tyrimo dalyvių interviu, taip formuojamas duomenų vienetas. Siekiant užbaigti duomenų kodavimo procesą, buvo skurtas kodų sąrašas, kuris atskleidė visus temai atstovaujančius duomenų vienetus (Eidukevičiūtė, 2013). Šiame straipsnyje pristatoma tema yra vyras tėvas kaip socialinių paslaugų gavėjas.

Vyras tėvas kaip socialinių paslaugų šeimai gavėjas

Nagrinėjant tėvo vaidmens konstrukta atsiskleidė sovietiniais laikais puoselėto vyro kaip visuomenės veikėjo *habitus*, kuris aktyvaus ir tiesioginio vaidmens vaiko globoje neturėjo. Pagalbos proceso atotrūkis atsiranda tuomet, kai vyras tėvas neužtikrina šeimai tokios gerovės, kuri apsaugotų šeimos kaip vieno intymumą nuo išorės intervencijų. Socialiniai darbuotojai, vaiko apsaugos srityje įžvelgdami tam tikrą fragmentiškumą, ypač tais atvejais, kai dėl motinos patiriamų sunkumų tyrimo dalyviams nepavyksta su ja bendrauti dėl vaikų,

todėl bando sąmoningai įtraukti vyrą tėvą į pagalbos procesą.

Radžiūnienė (2010), analizuodama tėvo autoriteto nuosmukį, pastebi, kad iki XIX a. vidurio visa šeima dirbo ūkyje, tad visa šeima ir tėvas buvo kartu. XIX a. viduryje pradėdant kurtis industrinėms visuomenėms, miestų vyrai dirbo daug valandų cechuose, dėl to tolo ir silpnėjo tėvo ryšys su vaikais. Pasak Norkaus (2009), dėl vėlyvosios urbanizacijos Lietuvoje, kuri vyko tik sovietmečiu, dauguma lietuvių išlaikė baroko laikotarpiu susiformavusio mentaliteto bruožus ir tradicinę gyvenseną kaimo vietovėje, kur tradiciniai amatai ir prekyba priklausė žydų bendruomenei. Radžiūnienė (2010) teigia, kad valstietiška kultūra leidžia tėvui palaikyti intensyvesnius santykius su vaikais dėl nuolatinio buvimo kartu namų ūkyje. Autorės teigimu, tėvo autoritetą palaikė amato perdavimas savo vaikams. Pramoninė revoliucija suardė turėtą tėvų autoritetą, nes ne tik neliko žinių perdavimo, bet ir patys tėvai tapo nematomi savo vaikams. Vyrai tėvai uždirbdavo pinigų, bet prarado ryšį su vaikais.

Layderis (1998) teigia, kad organizacijos aplinka bei struktūra sudaryta iš atkurtų ir reprodukuotų socialinių santykių. Pasak jo, žmonės paprastai atkartoja papročius, tradicijas ir taisykles, palaikančius atpažįstamas socialinių santykių formas.

Savo tyrimą pradėjau bandydama atskleisti tyrime dalyvavusių socialinių darbuotojų konstruojamą pagalbos procesą vienišiemis tėvams vyrams. Tyrimo pradžioje šio *reiškinio horizontas* pasirodė neryškus, nes pasakojimai apie tyrimo dalyvių vyro kaip tėvo vaidmens supratimą šeimoje kartojosi. Besikartojanti įvykių seka pagalbos proceso konstrukte vertė ieškoti istorinių, kultūriškai nusistovėjusių nuostatų, kurios leistų praplėsti supratimą ir atskleistų neišsąmonintas prasmes.

Kalbėdami apie tėvo vaidmenį šeimoje tyrimo dalyviai lygina tėvo gebėjimus pasirūpinti savo vaikais su motinos gebėjimais kontroliuoti vaiko elgesį arba atlikti motinos vaidmenį vaiko kasdieniame gyvenime. Tėvas, tyrimo dalyvių teigimu, įtraukiamas į pagalbos procesą tik tais atvejais, kai to padaryti, tyrimo dalyvių nuomone, visavertiškai negali motina arba kita šeimoje esanti moteris. Renkant tyrimo duomenis tyrimo dalyvių pasakojimai pabrėžia tėvo vaidmens svarbą vaikų auklėjime, yra situatyvūs. Vyro kaip tėvo vaidmens suvokimas neatsiskleidžia visų tyrimo dalyvių pasakojimuose.

Vyro vaidmuo šeimose, kurioms reikia socialinio darbuotojo pagalbos, tyrimo dalyvių suvokiamas kaip ribinis – tėvo vaidmuo šeimoje konstruojamas arba kaip stipraus ir smurtaujančio prieš kitus šeimos narius, arba silpno, neapsisprendusio, neatsakingo už vaikų auklėjimą, šeimos išlaikymą vyro. Šis suvokimas lemia atotrūkį tarp pagalbą teikiančio socialinio darbuotojo ir pagalbos gavėjo, nuo kurio gelbėjama visa šeima. Kublickienė (2003) atliktame tyrime pažymi, kad, daugumos apklausoje dalyvavusių moterų nuomone, vyrai gali būti vertinami kaip priimtini tada, kai uždirba pinigų, yra nagingi namuose, išlaiko vaikus ir, be abejo, pasirūpina motina.

Alkoholio vartojimas ir priklausomybė, tyrimo dalyvių nuomone, – pagrindinis socialinio darbo su šeima iššūkis, ypač tais atvejais, kai priklausomybę turi mama. Tyrimo dalyvė Joana, pristatydama vaikų dienos centrą lankančio vaiko šeimą, nenumato pagalbos galimybių pokyčiui, kur priklausomybe sergančiai motinai nepavyksta kontroliuoti vaikų kasdienio gyvenimo. Tyrimo dalyvė teigia, kad vaikų pamatiniais poreikiais pasirūpinama – apranga atitinka metų laiką, tačiau vaikų veikla, draugų

pasirinkimas tėvų nekontroliuojami. Taigi, tyrimo dalyvė vaikystę sieja su suaugusiųjų kontrole.

1.1.133. *[o jeigu jūs pabandytumėt nu prisiminti, vat kada buvo mama gerianti. ir nu buvo be galo sudėtingas atvejis.*

1.1.134. ir tokį atvejį ir tą šeimą mes stengiamės kiek padėt, bet kažkaip viskas tarsi slysta, nes šita situacija tokia kad, mama yra labai, labai turi didelę priklausomybę ir ten iš tikrųjų situacija yra kritinė. yra kritinė situacija. bet mes padaryti nieko negalim. nes iš tikrųjų tėvas, yra mama ir tėtis. jie yra išsiskyrę, bet išsiskyrę neteisiniu būdu. (.) tiesiog atskirai gyvena, tėvas turi priklausomybę bet, (.) daug mažesnę jeigu taip galima pasakyt. gal būt išgeria mėnesį kartą.= 1.1.134.

1.1.136. =o mama kiekvieną dieną?]

1.1.137. mama jeigu tik turi pinigų. (.) geria tol kol pinigų nėra, kol nėra nėra už ką gert. (.) tada eina ieškot. (.) tai žodžiu dugnų dugnas yra. ir gyvena čia visiškai netoli. o tėtis iš- išsikėlęs gyventi n:netoli Kauno visiškai. pas savo mamą. (.) ir situacija buvo tokia, kad jusiai persikėlė pas mamą, vaikus jusiai: i. jusiai norėjo kadangi. vaikai matydami kad, su mama gyvent negali. (2) aišku normaliai jie, vai- jie gyvena pas tėvą.

Murney (2007) analizavo alkoholio vartojimą kaip socialinį reiškinį, išskirdama skirtingą vartojimo modelį priklausomai nuo asmens lyties. Tyrėja analizuodama alkoholio vartojimą posovietinėse valstybėse pabrėžė, kad moterų alkoholio vartojimas yra nepriimtinas socialinis reiškinys. Vaikai neturėtų būti perduoti priklausomybe sergančiam asmeniui, nepaisant jo lyties. Tyrimo dalyvė, palyginusi tėvo ir motinos priklausomybę, atsakomybę perduoda tėvui, nors atsakomybė už vaikus neturėtų būti perduodama priklausomybe sergančiam tėvui. Taip pat šis atsakomybės perdavimas neturėtų būti priimtinas bendruomenėje, kaip ir priklausomybe sergančiai mamai.

Skaitant išrašą atidžiau, matyti, kad tėvo galimybes pasirūpinti vaikais padidina kartu su juo gyvenanti tėvo motina, kuri alkoholio nevartoja. Močiutė, tyrimo dalyvės teigimu, bendrauja su socialine darbuotoja. Joanos nusivylimui, močiutė nesiima aktyvaus vaidmens ir visos atsakomybės auklėjant anūkus. Pasakodama šeimos situaciją tyrimo dalyvė save atpažįsta kaip galinčią kontroliuoti vaikus, bet yra netikra dėl tėvų nenoro prisiimti atsakomybę už vaikus. Baigdama šeimos situacijos aptarimą tyrimo dalyvė numato pasekmes vaikų ateičiai.

Tyrimo dalyvės Joanos rūpestis, kad dėl mamos priklausomybės nuo alkoholio vaikų dabarties pasirinkimai bus nekontroliuojami, o tai, tyrimo dalyvės įsitikinimu, turės reikšmės jų gyvenimui tapus suaugusiaisiais. Joana teigė, kad bandė kalbėtis dėl vaikų su tėvu, kad šis prisiimtų visą atsakomybę jais pasirūpinti kasdien. Tėvas ir motina, pasak tyrimo dalyvės, turi priklausomybę nuo alkoholio, tačiau tėvo priklausomybė yra mažesnė nei motinos. Socialinės darbuotojos įsitikinimu, tėvas gebėtų užtikrinti pamatinius vaikų poreikius bei pajėgtų vaikų pasirinkimus kontroliuoti. Joana siūlo tėvui išsiskirti su motina, nutraukti su ja santykius ir taip užtikrinti vaikams stabilumą, kurio vaikai neturi gyvendami su biologine mama. Tėvai gyvena atskirai, nors nebuvo oficialiai išsiskyre.

1.1.136. <.> ir aišku, visada čia yra draugai. ten draugų nėra. (.) čia yra mokykla, prie mokyklos draugai, pažįstami, ir kokie jie bebūtų. ten yra visai kitoks draugų ratas, ir net sako nu nerandam draugų nes daugiausiai būnam čia. (.) va ir, paskui tas noras pasilikti savaitgaliais. (.) >nors mes ir su močiute kalbėjom sakom tokiu atveju vis vien gi jūs, pagalvokit čia vaikai savaitgaliais kas juos prižiūri?< (.) aišku niekas. (.) ir jie ka nori tą daro. (.) ta prasme jiems šauna į galvą tą jie daro. ↑buvo mėgint- kalbėjom ir su tėčiu

žodžiu kad (.) ar negalit sakau (.) tiesiog rūpintis kad vaikai, kad jūs esat (.) maitintojas ir jūs teisiškai, (.) tuomet būtų bent kažkokia teisė. (.) bet dabar jie nenori nieko nei ieškot savo teisių, nieko sakau. mums tebūnie taip kaip yra. (.) ir situacija yra tokia kad pinigūs už vaikus gauna mama paima, ir juos paima. ir prageria ir visa kita tėtis dirba. (.) žodžiu, (.) situacija yra visiškai nevaldoma. nes ir čia namai, ir čia namai.

Svarbus analizės aspektas, kaip tyrimo dalyviai konstruoja vaikystės lūkesčius, dėl šio konstrukto galima atkreipti dėmesį į lūkesčius, susijusius su vyru tėvu, jo vaidmeniu šeimoje. Tyrimo dalyvė Joana pabrėžia tėvų kontrolės svarbą vaikų gyvenime, ypač jų santykių su išoriniu pasauliu. Aktyvus suaugusiojo dalyvavimas kasdieniame vaiko gyvenime užtikrina vaiko saugumą nuo aplinkos neigiamos įtakos. Sovietų Sąjungoje egzistavo specifinė jaunimo organizacijų struktūra, kurios pagrindinė užduotis – formuoti ateities kartų sąmonę. Yakovlyeva (2009) pristato unifikuotą jaunimo struktūrą, kurios siekis – kontroliuoti visuomenę progresui ir socialinei harmonijai. Tuo metu egzistuojanti visa apimanti jaunimo organizacijų struktūra buvo kuriama kaip alternatyva pasenusiam tėvų auklėjimui, tad vaikų nepriežiūra šeimoje nebuvo iššūkis visuomenei.

Rašydama apie vaikystę Sovietų Rusijoje Kelly (2007) teigia, kad suaugusieji kontroliavo kasdienę vaiko rutiną, o vaikai mokėsi iš suaugusiųjų, kaip priimti realybę. Socializacijos sąvoka, pasak autorės, buvo svarbi, nes vaiko asmenybės formavimui buvo reikšmingi ne tik tėvai, bet ir suaugusieji, dalyvaujantys švietimo sistemoje. Anot Kelly (2007), suaugusiesiems perduota užduotis suformuoti tokį vaiko charakterį, kokio suaugusiojo asmenybės iš jo tikimasi ateityje. Draudimai ir apribojimai, kurių vaikai nemėgsta, suaugusiųjų paaiš-

kinami, kad šie mato plačiau nei vaikai, o ypač jiems rūpi sąmoningos vaikų gerovės užtikrinimas. Kadangi visa sovietinė vaiko gerovės sistema buvo pagrįsta biheviorizmo ir išmokymo teorijomis, akcentuojama suaugusiojo kaip to, iš kurio vaikas modeliuoja savo elgesį ir pasaulėvaizdį, svarba. Dėl šios priežasties moteris, o tuo labiau motina, vartojanti alkoholį, o dar ir turinti priklausomybę nuo alkoholio, – labiausiai smerktinas socialinis reiškinys. Taigi, motinos, negebančios kontroliuoti savo vaikų, konstruktas atspindi vaikystės ir motinystės kaip reiškinių tarpusavio sąsajas.

1.1.136. vaikai važiuoja pas tėvą į namus tam, kad pavalgyt. (.) tam kad būtų api-prausti, aprengti geriau. bet jie grįžta čia, nes čia yra jų draugai, ir čia jie gali daryt tai ką nori. (.) ir va sakykim:m tokioj situacijoj, (.) dar kol mažesni dar kažkaip stengiasi juos. paskui jau aišku auga. situacija tokia pat lieka. (.) ir pavyzdžiui vienai mergeitei atsirado draugai:i, (.) ji pareiškė norą nebeiti į dienos centrą. (.) apsigyveno čia su mama. dabar kiek žinau, ↓⁰šita mergaitė kiek jai čia metų aštuoniolika turėtų turėti.⁰ kad atseit ir draugą kažkokį turi. ir su draugu vos ne gyvena. žodžiu ir. (.) ↑ kita mergaitė irgi prieš pora metų, kita sesuo jos. irgi paauglystė. (.) paauglystės krizė. (.) yra draugai, yra tas gyvenimas, ir ta močiutė sako aš taip pat nieko negaliu padaryti. (.) nes tėtis laikosi, (.) tos pozicijos kur, (.) nu nieko tarsi. tarsi toliau (.) nuo visos šitos situacijos, močiutė sako aš irgi nieko negaliu padaryt. nes jie nori, jie būna. jie žino kad ten ką nori tą gali daryti. ⁰yra ir jaunimo. yra ir tos⁰ ir jaunimo grupė, kuri su kuria tiesiog galima paūžt savaitgaliais linksmai. galima išgert, galima, (.) ir va dabar. yra dar vienas yra likęs tiktai berniukas. ir aš nežinau kaip toliau bus, nes močiutė sako. aš jaučiu kad ir čia bus tas pats, ta pati situacija. ir situacija todėl padėt negalima kad, (.) iš tikrujų, (.) šeima teisiškai yra viena. bet jie taip negyvena mes mėginom spręst problemą, irgi per vaikų teises, iš tikrųjų šitą iniciatyvą turėtų rodyt iš šeimos

pusės. (.) kaip tuos vaikus nuspręst, pas ką tie vaikai turėtų būt. ir ta situacija, (.) yra tokia komplikuota

Skaitant išrašą iš pirmo žvilgsnio gali susidaryti įspūdis, kad tyrimo dalyvė visgi didžiausią atsakomybę už vaikų auklėjimą atidavė vaikų tėvui, nes moteris šioje šeimoje dėl priklausomybės nuo alkoholio nėra pajėgi pasirūpinti savo vaikais. Pasigilinus atsiskleidžia tėvo galimybes padidinančios aplinkybės – vyras gyvena kartu su motina. Vaikų močiutė (tėvo motina) – šeimos narys, per kurį socialinė darbuotoja bendrauja su šeima, bet tuoj tyrimo dalyvė nusivilia, nes močiutė neprisiima visos atsakomybės už vaikus ir kalba apie patiriamą bejėgiškumą. Tyrimo dalyvė šeimoje prisiima bejėgės vaidmenį. Taigi, socialinė darbuotoja neįsivaizduoja vaikystės be suaugusiųjų kontrolės. Tyrimo dalyvė save suvokia kaip galinčią kontroliuoti šios šeimos vaikų elgesį, bet aktyvaus vaidmens neprisiima, nes kaltina tėvus ir išplėstinės šeimos narius negebėjimu prisiimti nuoseklių ir patikimų sprendimų.

Sovietiniam vyrui tėvystė socialinėje aplinkoje buvo tik formalus dalykas. Kukterin (2000) teigia, kad jam darbas buvo pagrindinis socialinis vaidmuo. Tai turėjo būti ir jo pagrindinis saviraiškos būdas. Vaikų priežiūra vyrui reiškė jo atitraukimą nuo pagrindinio socialinio vaidmens – darbo. Nuo mažų dienų vaikai leisdavo laiką už namų ribų – lopšeliuose, daželiuose, mokyklose, pionierių stovyklose. Buvo manoma, kad vaikais geriausiai gali pasirūpinti moteris ir kad ji yra tinkamesnė prižiūrėti vaikus nei vyras. Tai patvirtino ir teisiniai dokumentai. Moteriai buvo suteikiama ir moralinė teisė į privatų šeimos gyvenimą. Marcinkevičienė (2008) atkreipė dėmesį, kad vienintelė legali vaiko globėja buvo moteris. Tik 1970 metais teisės aktuose paminimas

tėvas, vis dėlto motina išlieka pagrindinė globėja. Rockhill (2010) pabrėžia, kad Tarybų Sąjungoje nuo 1920 iki 1969 metų, kai šioje šalyje buvo priimtas paskutinis šeimos kodeksas, tėvas kaip teisėtas vaiko globėjas neminimas. Remiantis tuo galima teigi, kad tėvams (vyrams) apribotos teisės būti atsakingiems netgi už materialinį vaiko aprūpinimą. Atsakomybė ir visos teisės už vaiko globą teko motinai.

1.1.137. *tai ten trys vaikai. dvi mergaitės?*

1.1.138. [ta prasme jau jos tos mergaitės jos jau. bet mažesnis berniukas vis dar lankosi, lanko čia. (.) bet man irgi labai skaudu, kai sakykim laisva ranka leidžiama jį savaitgaliais. reiškia jis penktadienį pasilieka čia, šeštadienį sekmadienį ir pirmadienį vėl. <tai ką jis daro tas dienas? (.) žinant kad namuose mama visiškai jo neprižiūri. su kuo jis eina?, (.) kokius draugus jis renkasi? (.) kur jis eina?> žodžiu situacija (2) tokia. 1.1.138.

Skaitant duomenų išrašą atkreiptinas dėmesys, kad tyrimo dalyvė Joana pabrėžtinai ištaria tuos žodžius, kurie apibūdina motinos ir tėvo atitolimą nuo vaikų, vaikų poreikių nepatenkinimą bei komunikacijos su socialine darbuotoja trūkumą. Socialinė darbuotoja aptardama šeimos situaciją pabrėžia jos negebėjimą pasirūpinti vaikais, t. y. kontroliuoti draugų pasirinkimą ir ankstyvą seksualinį gyvenimą, alkoholio vartojimą paauglystėje. Tyrimo dalyvė aktyviai veikė teikdama pagalbą šiai šeimai tik vieną kartą – kalbėdama apie berniuką, besimokantį pradinėse klasėse. Tačiau socialinė darbuotoja nesiima jokių veiksmų, kurie keistų šeimoje susidariusią padėtį. Šeimos problemas tyrimo dalyvė interpretuoja kaip nusižengimą moralei, tad vienintelis būdas suteikti pagalbą šeimai – pamatyti savo situacijos nemoralumą ir šią situaciją keisti. Taigi, susiduria du požiūriai – teisingasis ir deviantinis, kuris sykiu yra ir pavojingas vaiko gerovei.

Paauglystė – tas amžiaus tarpsnis, kai nepriimtini pasirinkimai prilyginami suaugusiųjų patirčiai ir jų sąmoningumui ir neteikiama jokia pagalba, kuri reikalinga šeimoje susidariusi vaikai nepalankiai situacijai. Socialinė darbuotoja stebėdama situaciją nenumato nei tiesioginės, nei netiesioginės intervencijos galimybių, nors specialistas konkrečiais ir sąmoningais veiksmais turėtų užtikrinti, kad vaiko gyvenimo ir ugdymo sąlygos šeimoje gerėtų. Kaip rašo Katiliūtė-Boydston (1997, p. 10), biheviorizmo požiūriu, asmuo iš esmės yra amoralus. Jis neturi jokių vertybių, išmoksta moraliai elgtis tik tada, kai aplinka jį apdovanoja už tinkamą elgesį ir baudžia už netinkamą.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad Lietuva – katalikiškas kraštas ir matrimonialinės vertybės yra pastiprintos tarybiniu laikotarpiu, tačiau vertybėms suteikiama skirtinga prasmė. Rotkirch (2005) aptaria keturis seksualinės politikos etapus Tarybų Sąjungoje. Pirmasis buvo trumpas – „drašos ir progresyvumo“ laikotarpis (1920-ieji). Šiuo laikotarpiu buvo leidžiami radikalūs įstatymai, vyko pliuralistinės diskusijos ir socialiniai eksperimentai. Tuo laiku Lietuva buvo nepriklausoma valstybė ir tendencijos, kurios buvo palietusios Tarybų Sąjungą, neturėjo didesnės reikšmės. Antrasis laikotarpis – „brutalių represijų“, kurios vyko vadovaujant Stalinui, atsiliėpė tendencijoms Lietuvoje. Seksas tapo neaptarinėjama tema, o meilė siejama su vedybomis monogaminėje, heteroseksualioje poroje. Trečiasis etapas – „prisijaukinimo“ – vyko valdant N. Chruščiovui ir L. Brežnevui. Šiuo laikotarpiu, pasak Rotkirch (2005), visuomenė bandė prisijaukinti lytiškumą, nes tyrimai apie žmogaus seksualumą jau buvo leistini, atsirado informacijos ir medicinos žurnaluose. Ketvirtasis perio-

das – „glasnost“ – vedė prie spausdinto žodžio liberalėjimo vėlyvuoju tarybiniu laikotarpiu – 1980-aisiais. Shreeves (1992) teigimu, vienintelis nelankstus moralės modelis pradėjo kisti. Stalino laikotarpiu moralumo trūkumas kėlė įtarimų, nes seksualumas buvo suvokiamas kaip nereikalingas švaistymas laiko, kurį galima panaudoti komunizmui statyti. Šių moralinių normų pažeidimas buvo traktuojamas kaip antisovietinis elgesys.

Joana pristato šeimos situaciją, kurioje mama rūpinasi dviem vaikais, šeimoje yra ir vyras tėvas, kuris neturi nuolatinio darbo, pasak tyrimo dalyvės, dėl priklausomybės nuo alkoholio. Šeimoje patiriamus sunkumus atspindi skurdas – mėnesio pabaigoje mama kreipiasi į vaikų dienos centrą su prašymu paremti maistu.

1.1.138. (.) ir kažkaip paklausa tų žmonių yra nes, kiek žinau ir, va ta šeima ir aną šeimą kurią stebėjom, jos tėvas irgi turi priklausomybę alkoholiui, jis dažnai įsidarbindavo padirba savaitę uždirba, ir tada jau geria mėnesį. ir vėl įsidarbina ten pat. (.) jiems matyt reikalingi tokie darbininkai, kurie dirbtų juodadarbiai, ir jiems dirba gerai nedirba, atiduodam pinigus ir ieškom kito. tai nėra kažkokia darbo vieta kur, (.) sakykim kuriai reikėtų pastoviai žmogaus ir kuris, ir kur priimtų tiktai tokį kuris patikimas yra. va. (.) hh atėjus vasarai ta mama vėl ji vėl paliko tą darbą sakydama kad, žodžiu kad ten kažkokie konfliktai su viršininku buvo, ir dar kažkas, kad, (.) kad ten sunku dirbti, kad kažkas atlyginimas ir panašiai. (.) ir kad ji ieškos naujo darbo. ir taip žodžiu vasarą. ir kad tėtis gavo statybose dirbt, ir žodžiu. vyras, tas sugyventinis jos. kad jis įsidarbino, kad uždirba nemažai, ir panašiai. (.) atėjus rudenii vėl, žiūrime kad darbo ji toliau ir nesiieško, ir vėl čia rugsėjo pradžia, čia mokslo metų pradžia reikia supirkti priemones, (.) ir vėl mes pradėjom. o kodėl gi, jūs sakėte jūs rasit darbą. sakėt kad įsidarbinsit. na ir vėl pradėjo galvot, ai kad aš čia dabar ką,

nežinau žodžiu man sudėtinga tada vaiką atvedu į mokyklą, (.) mažoji pradėjo lankyti paruošiamąją klasę. (.) mergaitė. sakau ryte abu išeina jūs laisva. ką jūs veikiat gyvent neturit iš ko. (.) ir kažkaip mes paskui sakom, (.) žinokit mes negalim kiekvieną kartą jūsų, jums galim vieną kartą, kitą kartą krizės atveju padėt jums maistu. (.) bet, (.) mes neturim tokios galimybės jūsų šeimą, (.) tiesiog. nes gi jūs privalot dirbt. jeigu norit išlaikyti savo šeimą. (.) tai dabar šiuo metu ji susiradusi irgi kitoj įstaigoj, (.) valytoja ir įsidarbino. vėl įsidarbino tai dabar ačiū dievui kažkaip dirba ir, (.) nors visą mėnesį dar neturėjo negavo atlyginimo, tai irgi buvo sudėtinga. tai va dabar irgi sakau ta situacija bus, bet kol kas mokslo metai. ji dirba.].

1.1.139. *[o kaip vyras?*

1.1.140. tas vyras jisai, tai dirba, tai nedirba. (.) nes kai pradeda gert, jis nebedirba, meta darbą. (.) >žodžiu tokia situacija tai vat kas link darbo. priklausomybė alkoholiui, aišku (.) ji išlieka, ir išliko bet, < bet sakykim].

1.1.141. *[ten abudu priklausomi nuo alkoholio?]=*

1.1.142. =abu. abu. (.) abu.

Kaip išeitį iš susidariusios skurdo situacijos socialinė darbuotoja Joana primygtinai siūlo motinai ieškoti nuolatinio darbo. Pasak tyrimo dalyvės, palaikoma ir skatinama mama nenoriai susirado darbą, bet jame, socialinės darbuotojos nusivylimui, išsilaikė du mėnesius. Moteris metė darbą, nes, tyrimo dalyvės teigimu, norėjo būti namuose su vaikais. Socialinė darbuotoja susirūpinusi motinos įdarbinimu, bet neteikia jokios reikšmės nuolatiniam tėvo įdarbinimui. Pasakojama istorija, kuri vertinama su netikrumu dėl jos sėkmingos baigties, užbaigiama teigimu, kad moteris rado valytojos darbą.

Tyrimo dalyvės pristatytoje šeimoje tėvas uždirba statybų sektoriuje daugiau pinigų, tačiau šeimos pastovios pajamos ir nuolatinis įdarbinimas, pasak tyrimo

dalyvės, priklauso nuo jo alkoholio vartojimo ipročių. Vyro kaip tėvo vaidmuo yra finansiškai išlaikyti šeimą, o moters, besirūpinančios vaikais ir vyru, socialinė darbuotoja nepalaiko, nors vyro galimybės įveikti priklausomybę ir užtikrinti didesnes pajamas šeimai, regis, būtų tinkamas sprendimas siekiant sumažinti šeimos patiriamą skurdą. Socialinė darbuotoja paslaugas teikia tam šeimos asmeniui, kuris lengviau prieinamas. Ji numato moters įdarbinimą, bet neįtraukia tėvo kaip partnerio planuojant šeimos biudžetą. Kita vertus, moters įdarbinimas mažina jos ekonominę priklausomybę nuo netolygias pajamas šeimai užtikrinančio vyro. Jei priklausomybę nuo alkoholio interpretuotume kaip smurto santykius prieš moterį ir vaikus, tai moters įdarbinimas kuria prielaidas ne tik jos finansinei ir kartu psichologinei, socialinei emancipacijai, bet ir lygiaverčiams galios svertams šeimoje.

Kitas išrašas iš surinktų duomenų atskleidžia tyrimo dalyvių požiūrį į vyro kaip tėvo maitintojo vaidmenį. Tyrimo dalyvė Kristina pasakojo apie moterį, auginančią šešis vaikus, ir lyg šeimos problemų kontekste esantį šeimos vyrą – tėvą. Šis neturėjo nuolatinio darbo ir negalėjo išlaikyti gausios šeimos dėl to, kad vartojo alkoholį.

5.2.141. =o ji dirba?

5.2.142. *ne kaip ji dirbs jeigu šeši mažamečiai vaikai tai,*

5.2.143. turi šešis vaikelius? =

5.2.144. =nu.=

5.2.145. =ir viena pati augina?

5.2.146. tai ten tai vienas vyras, dabar (.) su kitu buvo irgi susituokusi bet jau čia, (.) ir mes ėjom. nu kaip ir negyvena dabar jau ji su tuo vyru ir ten, vyras irgi nedirbdavo ir gerdavo. ji nenorėjo ir, buvo susiruošus su juo skirtis. ir iš tikrųjų ir, taip žvelgiant jeigu ji išsiskirtų su tuo vyru ji galėtų, atsistoti į

eilę būstui gauti. (.) nes dabar gyvena tokioj kaip palėpėj. nei vaikam ten gyvenimo sąlygos. tiek kad jie švariai gražiai gyvena ir tvarkingai.

Taigi, tyrimo dalyvė Kristina pateikia šeimos istoriją, kur pagrindinis vaidmuo tenka skurdžiai gyvenančiai moteriai, auginančiai šešis vaikus, bandančiai išsiskirti su vyru. Kristina teigia, kad moteris jau skiriasi su antruoju vyru ir su juo jau nebegyvena. Pasakodama šeimos situaciją tyrimo dalyvė vyro kaip tėvo vaidmenyje išskiria tik moters ir vyro santykių aspektus, nors jie abu atsakingi už vaikų išlaikymą, bet neįtraukia tėvo ir vaikų santykių reikšmės. Vyras šeimoje konstruojamas kaip kliūtis šeimos finansinei gerovei, nes moteris išsiskyrusi galėtų iš savivaldybės pigiai išsinuomoti socialinį būstą, kuris pagerintų gyvenimo lygį, bei gauti socialines pašalpas. Taigi, moteris taip įgauna platesnes galimybes užtikrinti šeimos finansinį aprūpinimą. Svarbu tai, kad moters bedarbystė pateisinama šeimoje augančių vaikų gausa.

Šiame pasakojime vyras tėvas nėra konstruojamas kaip socialinio darbuotojo klientas, jis labiau suvokiamas kaip dar vienas finansinis šaltinis motinai ir vaikams išlaikyti. Šeimos patiriami sunkumai buvo siejami su vyro priklausomybe nuo alkoholio, bet vyro situacijos socialinė darbuotoja nedetalizuoja, neaiškinamos priklausomybės ir negebėjimo išlaikyti šeimos priežastys. Tyrimo dalyvė taip pat nekelia klausimo, kaip spręsti tėvo vaidmens atotrūkį santykiuose su vaikais. Kristina palaiko moters siekį skirtis su vyru, nes tai leis perduoti valstybei vyro kaip tėvo vaidmenį, o tai yra saugiau šeimai, nes bus užtikrinamos pastovios pajamos ir būstas.

Marcinkevičienė (2009) teigia, kad sovietinės propagandos padarinys – idealios moters konstruktas: pirmiausiai ji ištekėjusi,

atsidavusi vyrui žmona ir vaikų motina. Be to, tobula moteris turėjo būti įgijusi specialiojo arba aukštojo mokslo diplomą, dirbti valstybiniame darbe bei gebėti derinti visus tris vaidmenis: motinos, žmonos ir darbuotojos. Pasak Marcinkevičienės (2009), tarpasmeniniuose sutuoktinių santykiuose sovietinė propaganda ypač pabrėždavo žmonos sugebėjimą prisiderinti prie neigiamų vyro savybių. Iki pat 9-ojo dešimtmečio pabaigos žmonai buvo siūloma pritaikyti savo ir šeimos kasdienį gyvenimą prie šios vyro silpnybės, nevaišinti alkoholiu svečių, rūpintis laisvalaikiu, apsaugoti vyrą nuo sprendimų ir nemalonių situacijų.

Kaip teigia Townsend (2002), vyrams yra nustatytas tam tikras normatyvus vaidmenų paketas, kuris iš vyro reikalauja vedybų, nuosavybės, šeimą išlaikančio darbo, tėvystės. Šis reikalavimų paketas suvokiamas kaip reikalavimų vyrams rinkinys, kuris bus įgyvendinamas pasitelkiant legalias priemones. Šeimos ir tėvystės vyras turėtų siekti per santuoką, o nuosavybės ir darbo – per aktyvų dalyvavimą darbo rinkoje. Pasak autorės, tėvystė kaip vienas iš idealaus vyro „paketo“ elementų apima keturis aspektus: emocinį artumą, aprūpinimą, paramą ir apsaugą. Taigi, vyro normatyviam vaidmeniui tėvystė ir šeimos išlaikymas yra svarbūs elementai, kurie atspindi, kiek svarbu vyro savivertei dalyvauti darbo rinkoje.

Tyrimo dalyvė, pristatydamą kitą šeimos istoriją, pasakoja, kad šeima bando įveikti sunkumus, kurie kyla dėl negebėjimo užtikrinti šeimai stabilų pajamų, reikalingų minimaliems poreikiams tenkinti. Mėnesio pabaigoje, kai šeimoje trūksta maisto vaikams, tėvai kreipiasi į socialinę darbuotoją pagalbos. Justina įsitikinusi, kad socialinės rizikos šeimų problema – gyvenimas iš pašalpų ir nenoras dirbti oficialaus darbo. Tyrimo dalyvė pabrėžia, kad tėvai vaikų poreikių

tenkinimui teiktų pirmenybę. Skirtingi šeimos prioritetų suvokimai, už kurių slypi skirtingos vertybių sistemos, lemiančios skirtingus sprendimus ir veiksmus, kuria sąlygas tarpusavio komunikacijos barjerams ir gali būti tolesnių konfliktų priežastis.

2.1.128. =nu jo supranti kaip būna, ten tarkim jau galas mėnesio, jau jie reikalauja, tai yra kai kurios šeimos kur pastoviai prašo žinai, (.) tai aš jiems pasakau, neprašykite per vaikus, nes mes neduosim žinai, reikia patys ateikit žinai. ↑o patys tai o žinok kaip jiems sunku ateit. (.) negali jie dėl savęs ateit.] 2.1.128.

2.1.129. [kodėl sunku?

2.1.130. nu reiks pasiaiškint, kodėl socialinės pašalpos dokumentų nesitvarkai žinai, ar dar ten ką nors. (.) nu va jie supranti jie nenori nieko daryt dėl savo vaikų, ir geriau iš viso neit ir nieko neprašyt kad tik jų nepaklaustum supranti. todėl jie nieko nedaro. 2.1.130.

2.1.131. kodėl nieko nedaro geria?

2.1.132. yra tokių kurie negeria bet jiems, pavyzdžiui kurie narkotikus vartoja tai jiems nieko negeria bet jie, tas vyras pasakė paskutinį kartą kai aš buvau, ((tyrimo dalyvės vardas)) sako žinai jeigu aš galėčiau tai žiūrėčiau televizorių, gulėčiau, valgyčiau ir rūkyčiau. nu toks požiūris supranti. ir jeigu aš turiu pinigų tai nusiperku sau batus, cigarečių, valgyt, mašinai padangas o vaikui batų nereikia. toks požiūris supranti va man gerai, o vaikams tai nesvarbu. 2.1.132.

Antroje interviu išrašo dalyje tyrimo dalyvė Justina pabrėžia, kad narkotikų vartojimas ir impulsyvus daiktų (padangų, batų, rūkalų, maisto), kurie atspindėtų aukštesnį šeimos socialinį statusą, įsigijimas nesuderinami su vaikų priežiūra. Vyras tėvas nesugeba tolygiai tenkinti vaiko pamatinių poreikių. Fagan ir kt. (2009) pabrėžia, kad mažas pajamas turintys vyrai negali prisidėti prie vaikų išlaikymo, nes nestabili pozicija darbo rinkoje kelia grėsmę jų

gebėjimui išlaikyti šeimą finansiškai. Kaip teigia Tereškinas (2014), uždirbti pinigai įgalina vartotojišką individualizmą, kurio taip trokšta tyrimo dalyvės apibūdintas vyras tėvas. Pakankamas vartojimas, kaip teigia bedarbių vyrų patirtį analizuojantis Tereškinas (2014), yra vienas iš būdų užsitikrinti kasdienį pasitenkinimą, kur nedarbas – laisvas apsisprendimas, asmens orumo ir pasirinkimo dalykas, norint išvengti ilgalaikių išpareigojimų, darbinių reikalavimų naštos.

Siekiant moters motinos emancipacijos nuo tokio idealios moters propagandos kuriamo paveikslas, vienas iš būdų – išsilaisvinti iš finansinės, psichologinės, socialinės priklausomybės nuo vyro, paneigti jo svarbą vaikų gyvenime, perimti atsiradusias socialinių vaidmenų spragas, už kurias atsakingas vyras, ir jų įgyvendinimą dalintis su valstybės įkurtomis ar palaikomomis institucijomis.

Tyrimuose (Kublickienė, 2003; Šumskaitė, 2014; Tereškinas, 2014; Tereškinas, Maslauskaitė, 2017) atkreipiamas dėmesys, kad Lietuvoje iš esmės dominuoja patriarchalinis vyro įvaizdis, pabrėžiantis, kad svarbiausias „normalaus“ vyro požymis – sugebėti uždirbti pinigus. Taigi, aktyvus dalyvavimas visuomeninėje veikloje užtikrina tam tikrą socialinį statusą, kuris suteikė tam tikras pajamas, o kartu ir vaidmenį šeimoje. Fagan ir kt. (2006), Tereškino, Maslauskaitės (2017) atliktuose tyrimuose pabrėžta, kad tėvo santykis su vaikais mažas pajamas turinčiose šeimose priklauso nuo tėvo santykio su vaiko motina. Tėvo ir motinos tarpusavio santykiai lemia tėvo išitraukimą į santykį su savo vaiku.

Išvados

Tarybiniais laikais valstybė stipriai kišosi į asmeninį šeimos gyvenimą. Tiesiogiai

įgyvendinamos socialinės politikos priemonės atitolino vyrą kaip tėvą nuo šeimos santykių. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, nuolat besikišančios ir besirūpinančios vaiko ugdymu valstybės vaidmuo atsitolino. Visuomenėje kartu su asmens teisėmis ir laisvėmis atsiskleidė iki tol nepažintos socialinės problemos: bedarbystė, benamystė, skurdas, smurtas, prostitucija ir socialinės rizikos šeimos. Socialines problemas reikėjo ne tik atpažinti ir įvardyti, bet ir teikti profesionalią pagalbą jų paveiktiems asmenims. Viena iš daugelio socialinio darbo sričių, kuriai reikėjo naujos socialinio darbo strategijos, – vaikų apsauga.

Naujai besiformuojantis socialinis darbas kaip profesinė veikla paveldėjo iš buvusios tarybinės sistemos ne vieną iššūkį, kurį tenka įveikti. Tarybinėje psichologijoje dominavo Pavlovo klasikinės sąlygojimo nuostatos, kad žmogaus sąmonė yra biologinių procesų smegenyse išdava. Ji pasireiškia socialiniame kontekste. S. Freudo indėlis į asmenybės raidą buvo nepripažįstamas, nes psichoanalizė buvo laikoma buržuazinės visuomenės reiškiniu. Psichoanalizės teorijos pradmenys ypač svarbūs socialinio darbuotojo profesinėje veikloje, darbe su šeimomis, nes Freudas akcentavo ypatingą tėvų reikšmę vaiko asmenybės raidai.

Socialinio darbuotojo santykis su suaugusiu šeimos nariu tampa esminiu profesionalaus pagalbos teikėjo uždaviniu. Tyrime dalyvavę socialiniai darbuotojai tėvystę ir motinystę apibūdina kaip esančią dichotomijoje, o ypač atpažįstant jų vaidmenis šeimoje. Namų ruošos darbus, rūpestį vaikais ir net finansinį šeimos aprūpinimą tyrimo dalyviai patiki motinai, nors tradiciškai tai – vyro vaidmuo šeimoje. Tyrimas atskleidė, kad vyrai retai įtraukiami į socialinio darbuotojo teikiamos pagalbos procesą, o tai kuria sąlygas, dėl kurių vyro vaidmuo

šeimoje tampa nereikšmingas, ypač labai pažeidžiamose socialinėse grupėse.

Aptardami paslaugų gavėjų situacijas tyrimo dalyviai neatlieka veiksmų, kurie kaip nors pakeistų jau susidariusias šeimos hierarchijas, neretai paveiktas dėl vieno ar abiejų tėvų priklausomybės nuo alkoholio ar negebėjimo užtikrinti šeimai minimalios finansinės gerovės. Jei vienas šeimos narys

turi priklausomybę, socialinis darbuotojas neteikia jam paslaugų, o susitelkia į tą, kuris kenčia nuo šeimoje susidariusios situacijos. Dažniausiai neturinčiam priklausomybės atiduodama atsakomybė už vaiko globą ir šeimos išlaikymą. Pagalbos šeimai procese tyrimo dalyviai nesvarstė, kaip atitolusio vyro kaip tėvo vaidmuo šeimoje atsilieps vaiko interesams ar paveiks jo / jos socialinę raidą.

LITERATŪRA

BOURDIEU, Pierre (1990). *The logic of practice*. Stanford: Stanford University Press. 340 p. ISBN 9780804720113.

RUNEVIČIŪTĖ, Raimonda, et al. (2011). Practical Preconditions for the Development of the Interdisciplinary Collaboration Competence in Healthcare. *Santalka: Filologija, Edukologija*, nr. 19.2, p. 132–140.

EIDUKEVIČIŪTĖ, Julija (2013). *Family Social Work Practices in the Context of Transitional Lithuanian Society*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 230 p. ISBN 9789524846165.

EIDUKEVIČIŪTĖ, Julija; PALIONIENĖ, Nerina (2009). Studentų adaptacijos kompleksiskumas organizacijoje praktikos proceso kontekste. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, nr. 3, p. 91–103.

FAGAN, Jay, et al. (2009). Pathways to paternal engagement: longitudinal effects of risk and resilience on nonresident fathers. *Developmental Psychology*, no. 45.5, p. 1389–1405.

GADAMER, Hans-Georg (1975). *Truth and Method*. London: Continuum. 601 p. ISBN 082647697X.

GREBLIAUSKIENĖ, Beata; VEČKIENĖ, Nijolė (2004). *Komunikacinė kompetencija. Komunikabilumo ugdymas*. Vilnius: Žara. 200 p. ISBN 9986341280.

HALBERSTADT, Anna (1995). A model assessment of an emigre family from the former Soviet Union. *Journal of Jewish Communal Service*, no. 72.4, p. 298–309.

YAKOVLYEVA, Viktoriya (2009). The Childhood at the Border of Two States. The Representation of Private Memoirs. *Journal of Theories and Research in Education*, no. 4, p. 1–16.

JUODAITYTĖ, Audronė; SAVICKIS, Antanas (2013). Hermeneutikos metodo taikymas šiuolaikiniame edukologijos moksle. *Acta Paedagogica Vilnensia*, nr. 30, p. 24–33.

KATILIŪTĖ-BOYDSTUN, Dalia (1997). Biheviorizmas ir humanistinė psichologija: dvi žmogaus

prigimties sampratos individualistinėje visuomenėje. *Psichologija*, nr. 16, p. 8–33.

KELLY, Catriona (2007). *Children's world: growing up in Russia, 1890–1991*. Padstow: Yale University Press. 719 p. ISBN 9780300112269.

KON, Igor, Semenovich; RIORDAN, James (1993). *Sex and Russian society*. Bloomington: Indiana University Press. 169 p. ISBN025332001.

KRANIAUSKAS, Liutauras (2010). Posovietinis vyriškumas: išbrauktas ar nepastebėtas darbotvarkės klausimas? (II). *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, nr. 27.2, p. 131–150.

KUBLICKIENĖ, Lilija (2003). Vyriškų vaidmenų ypatumai dabarties Lietuvoje. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, nr. 12.2, p. 77–86.

KUKHTERIN, Sergey. (2000) Fathers and patriarchs in communist and post-communist Russia. In: Ashwin S., ed. *Gender, state and society in Soviet and post-Soviet Russia*. London: Routledge. 176 p. ISBN 0415214882.

LAYDER, Derek (1993). *New strategies in social research: An introduction and guide*. Cambridge: Polity Press. 232 p. ISBN 9780745608815.

LEINARTĖ, Dalia (2009). *Lietuvių šeimos ideologijos: nuo XIX a. tradicijos ir nacionalizmo iki sovietinės šeimos politikos 1944–1970 m.* Vilnius: Vilniaus universitetas. 40 p. ISBN 9789955333791.

MARCINKEVIČIENĖ, Dalia (2008). Teisiniai socialinės paramos šeimai pagrindai sovietinėje Lietuvoje 1945–1970 m. *Istorija: Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*, nr. 72, p. 53–62.

MARCINKEVIČIENĖ, Dalia (2009). Civilinė metrikacija ir santuoka sovietinėje Lietuvoje 1940–1969 m. *Istorija: Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*, nr. 73, p. 51–58.

MEILIUS, Kazimieras; JONAITIS, Marius (2007). Šeimos struktūros ir tėvystės sampratos pokyčiai, turintys įtakos vaiko teisėms ir interesams. *Jurisprudencija*, nr. 102.12, p. 7–15.

MIEHLS, Dennis; MOFFATT, Ken (2000). Constructing social work identity based on the reflexive self. *British Journal of Social Work*, no. 30.3, p. 339–348.

MURNEY, Maureen (2007). “Our Women are Berehynia”. In: *Authentic Femininity and Addiction in Western Ukraine*. Comparative Program on Health and Society Lupina Foundation Working Papers Series. Comparative program on health and society, University of Toronto, p. 132–147.

NORKUS, Zenonas (2008). *Kokia demokratija, koks kapitalizmas. Pokomunistinė transformacija Lietuvoje lyginamosios istorinės sociologijos požiūriu*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 743 p. ISBN 9789955332312.

PATERSON, Margo; HIGGS, Joy (2005). Using hermeneutics as a qualitative research approach in professional practice. *The Qualitative Report*, nr. 10.2, p. 339–357.

PAULIKAITĖ, Milda (2003). Hermeneutinis pažinimas kaip supratimas: trečiasis tikrovės matmuo. *Problemos*, nr. 64, p. 150–159.

RADŽIŪNIENĖ, Lina (2010). Tėvo tapybės pokyčiai ir tėvų judėjimai. *Lyčių studijos ir tyrimai*, nr. 8, p. 83–92.

ROCKHILL KHLINOVSKAYA, Elena (2010). *Lost to the state: Family discontinuity, social orphanhood and residential care in the Russian Far East*. New York: Berghahn Books. 384 p. ISBN 9781845457389.

ROTKIRCH, Anna (2004). Acquiring Sexual Knowledge in Three Soviet Generations. *On Living through Soviet Russia*, no.13, p. 93–119.

SHREEVES, Rosamund (1992). Sexual Revolu-

tion or “Sexploitation”? The Pornography and Erotica Debate in the Soviet Union. In: Shirin Rai, Hilary Pilkington and Annie Phizacklea (eds). *Women in the Face of Change*. London: Routledge, p. 130–146.

ŠUMSKAITĖ, Lina (2014). Norminis vyriškumas tėvystės praktikose. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, nr. 8, p. 33–50.

TEREŠKINAS, Artūras (2014). Bedarbiai vyrai, geras gyvenimas ir socialinė atskirtis. *Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas*, nr. 5.2, p. 61–84.

TEREŠKINAS, Artūras; MASLAUSKAITĖ, Aušra (2017). Išsiskyrę vyrai ir poskyrybinės tėvystės modeliai. *Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas*, nr. 8.1, p. 11–33.

TOWNSEND, Nicholas (2010). *Package deal: Marriage, work and fatherhood in men's lives*. Philadelphia: Temple University Press. 248 p. ISBN 9781566399586.

UREK, Mojca (2005). Making a case in social work: The construction of an unsuitable mother. *Qualitative Social Work*, no. 4.4, p. 451–467.

VEČKIENĖ, Nijolė Petronėlė; EIDUKEVIČIŪTĖ, Julija (2017). Komunikacinės kompetencijos raiška profesinio identiteto paieškoje. *Tiltai*, nr. 75.3, p. 17–36.

VEČKIENĖ, Nijolė; POVILAIKAITĖ, Snieguolė (2005). Socialinio darbo sampratos kaita. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, nr. 9, p. 130–138.

VERHALLEN, Tessa; HALL, Christopher J.; SLEMBROUCK, Stef (2017). Family support and child protection approaches. Historicising perspectives on contemporary discourses of social work. *Qualitative Social Work*, June 5, p. 1–16.

THE FATHER AS THE RECIPIENT OF SOCIAL SERVICE: HISTORICAL EXPERIENCE IN SOCIAL WORKER'S PROFESSIONAL COMMUNICATION

Julija Eidukevičiūtė

S u m m a r y

Each community has social groups that are not affected by the measures of common social policy that help in ensuring family welfare. In those cases, families need an individual social worker's help in order to integrate into the society, overcome exclusion and poverty. The modern approach to the family as the most important to a child and responsible for his/her social development, and therefore the relationship of the social workers with the family in the process of providing aid should essentially differ from that of the Soviet

family welfare system, when the parents had to comply with the norms established by the state, comply with the state-defined ideology. The article aims to discuss how a social worker provides help to a man-father by constructing an interaction with the whole family. The article is built on a qualitative hermeneutical and methodological perspective, which allows us to highlight the importance of social communication and historical experience in the process of family help.

Keywords: fatherhood, social work, hermeneutics.

Iteikta 2017 m. rugpjūčio 9 d.